

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 11, 2016

[Назад](#)[Головна](#)

0 0 0 0 0 0 0 0

УДК 339.13:338:631.155

О. А. Горлачук,
к. е. н., старший науковий співробітник,
Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль
М. А. Горлачук,
к. е. н., доцент, старший науковий співробітник,
Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль
А. І. Машко,
к. е. н., доцент, старший науковий співробітник,
Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РИНКОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕГІОНАЛЬНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПРОДУКЦІЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ

О. А. Gorlachuk,
PhD in Economics, sr. researcher
Ternopil national economic university, Ternopil
М. А. Gorlachuk,
PhD in Economics, Associated Professor, sr. researcher
Ternopil national economic university, Ternopil
А. І. Mashko,
PhD in Economics, Associated Professor, sr. researcher
Ternopil national economic university, Ternopil

CONCEPTUAL DETERMINANTS OF MARKET MECHANISM OF THE REGIONAL PRICE FORMATION ON AGRICULTURAL PRODUCTION IN MODERN DEVELOPMENT CONDITIONS

У статті обґрунтовано концептуальні детермінанти ринкового механізму регіонального ціноутворення на сільськогосподарську продукцію в сучасних умовах економічного розвитку. Проаналізовано методичні підходи стосовно теоретичного обґрунтування системи ціноутворення з врахуванням регіонального, зокрема рентного аспекту функціонування ринкового середовища. Визначено методологічні засади пропонованого концептуального підходу у галузі регіонального ціноутворення, що базується на врахуванні порівняльної оцінки природно-економічних умов виробництва, диференціації витрат, формуванні регіональної вартості та відповідної регіональної ціни на сільськогосподарську продукцію. Виявлено методологічну та методичну складність у визначенні розрахункової регіональної ціни, в основі якої поділ доданої вартості (чистого прибутку) на окремі складові, кожен з яких можна віднести до певного виду активів. Обґрунтовано диференційну складову вартості продукції сільського господарства на регіональному аграрному ринку та пропозиції щодо формування ефективного механізму регіонального ціноутворення на сільськогосподарську продукцію.

The article deals with the substantiation of conceptual determinants for market instruments that stipulate the regional pricing on agricultural output under modern conditions of economic development. The author has analyzed the methods to verify the pricing system under renting peculiarities of market environment. The methodological fundamentals of suggested conceptual approach in regional pricing were determined due to comparative assessment of natural & economic production environment, differentiation of expenses, regional costs and corresponding prices on agricultural output. There were spotted methodological and method complications in calculations of regional price basing on diversification of net income into separate articles that can be referred with certain assets on individual basis. The author have also verified the differentiated share of agricultural output costs at regional level and the proposals to form the efficient instruments for regional pricing of agrarian goods.

Ключові слова: ціноутворення, ціна, вартість, регіональна вартість, регіональна ціна, регіональне ціноутворення, рента, ринок.

Keywords: pricing, price, costs, regional costs, regional price, regional pricing, rents, market.

Постановка проблеми. Ключовою проблемою розвитку продуктивних сил сільського господарства є ціноутворення та забезпечення доходів сільськогосподарських виробників, котрі здійснюють свою діяльність в різних природно-ресурсних умовах регіонів.

Триває науковий пошук обґрунтування і впровадження цінового механізму, що відповідав би сучасним ринковим відносинам у сфері аграрного виробництва, розподілу, обміну і споживання як елементів відтворювальної системи.

Теоретичний дискурс останніх років з питань ціноутворення на сільськогосподарську продукцію у деякій мірі однобічно сконцентрував свою увагу передусім на проблемах підвищення ефективності аграрного виробництва, максимізації прибутку окремих товаровиробників та аграрної галузі в цілому. Проте, окрім галузевих

аспектів, встановлення регіональних цін на сільськогосподарську продукцію повинно передбачати вирівнювання економічних умов господарювання в регіональному розрізі з метою подолання асиметрії територіального розвитку, просторової поляризації продуктивних сил та їх розбалансування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі аспекти вартісно-цінових, розподільчих та рентних відносин, пов'язаних з відмінностями в умовах економічного розвитку окремих країн, регіонів чи територій були в центрі уваги класиків світової економічної думки таких як У. Петті, Ф. Кене, А. Тюрго, А. Сміт, Д. Рікардо, Й. фон Тюнен, К. Маркс, М. Туган-Барановський, А. Маршал, М. Кондратьєв, О. Чаянов, В. Леонтєв та ін.

Розробці теоретичних питань ціноутворення, а також дослідженню фундаментальних проблем регіональної економіки присвятили роботи відомі вітчизняні та зарубіжні автори, зокрема: У. Айзард (Ізард), В.Г. Андрійчук, Т.Г. Бродська, В. Генріхсмайєр, О.Г. Грантберг, Б.М. Данилишин, М.І. Долішній, С.Л. Дусановський, В.І. Ільдеменов, У. Кюстер, М.В. Тумаланов, В.Я. Феодоритов, А. Ханан, М.А. Хвесик, О.М. Шпичак та інші вчені.

Незважаючи на значну кількість наукових розробок з питань ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, залишаються дискусійними теоретичні та практичні аспекти формування регіональної вартості й регіональних цін, законності регіонального ціноутворення, вирішення яких сприяло б модернізації економічного розвитку суспільства.

Мета дослідження полягає в розробці теоретико-методологічних положень та наукових рекомендацій щодо обґрунтування ринкового механізму регіонального ціноутворення на сільськогосподарську продукцію в сучасних умовах економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичний аналіз просторового виміру ціноутворення та його регіональних відмінностей у розрізі окремих рівнів дозволив виявити, що для процесу ціноутворення в сільському господарстві притаманні головні сутнісні ознаки системи: цілісність, ієрархічність, емерджентність, функціональність. Під системою розуміють комплекс елементів та їхніх властивостей, взаємодія між якими зумовлює появу якісно нової цілісності. В онтологічному аспекті поняття «система» постає як сукупність елементів і зв'язків між ними, що існують об'єктивно, незалежно від волі та свідомості людей [1, с. 361].

У науковій літературі існують різні визначення та підходи теоретичного обґрунтування системи ціноутворення. Ми дотримуємося методологічного підходу, згідно якого розрізняють дві основні системи ціноутворення: 1) ринкову, що ґрунтується на взаємодії попиту і пропозиції та 2) централізовану, яка передбачає формування і затвердження цін державними органами [2, с. 9-10]. Їм притаманні полярні концепції цін:

1) вільне встановлення цін; 2) централізоване ціноутворення (директивне встановлення цін) – ідеальні варіанти, в чистому вигляді не зустрічаються в реальній економіці, котра базується на певному співвідношенні у застосуванні максим тієї чи іншої системи ціноутворення, включаючи систему цін та механізм ціноутворення.

Системний підхід в обґрунтуванні ціноутворення на сільськогосподарську продукцію повинен здійснюватися із врахуванням регіонального, зокрема рентного аспекту функціонування аграрного сектору, що випливає із абстрактно-логічної конструкції взаємозв'язків явищ і процесів. В цьому плані процеси ціноутворення на сільськогосподарську продукцію є не одним елементом загального і виключно галузевого механізму ціноутворення в національному господарстві країни, а самостійною системоутворюючою величиною, в основі якої дія закону регіональної вартості та регіональних цін.

Властивості ціни як наукової категорії пов'язані зі специфічними рентними відносинами у сільськогосподарському виробництві, а тому пропонуємо відрізнити їх від властивостей ціни, які відображають загальну систему виробничих відносин у ринковій економіці в цілому, хоча останні є органічно притаманними також і для процесу ціноутворення на сільськогосподарську продукцію та полягають у спільності його понять. В даному випадку здійснюється спроба узагальнити і проаналізувати переважно ті властивості ціни, які визначаються особливостями відтворення сільськогосподарської галузі. Таке обґрунтування окремих властивостей ціни на сільськогосподарську продукцію можливе лише в рамках подальшого розвитку теорії ціни як системи регіонального ціноутворення, що представляє собою нову парадигму ціноутворення в сільському господарстві.

Дослідження вказаних теоретичних проблем має велике значення для всієї практики ціноутворення. У цьому контексті надзвичайно дискусійними є питання про те, чи повинні ціни бути єдиними для усього сільськогосподарського виробництва країни (звичайно, з врахуванням транспортної складової) чи необхідна множинність цін. Потрібно встановлювати ціни на всі без виключення продукти і ресурси чи ні? Чи доцільно враховувати вартість землі в ціні на сільськогосподарську продукцію? В залежності від відповіді на ці запитання постає завдання, як здійснювати прогноз ціни на майбутнє і управління нею в довгостроковій перспективі. В свою чергу відповідь у відомій мірі буде наперед зумовлена методологічним підходом до дослідження найзагальніших властивостей ціни і принципів ціноутворення в сучасних умовах.

Зазначене в особливій мірі поглиблює розгляд аграрного сектора як невід'ємної зв'язуючої ланки суспільного виробництва, пропорції виробництва якого задають темп розвитку в інших секторах економіки за ефектом мультиплікатора (історичний досвід економічного розвитку країн Західної Європи та, власне, вітчизняний). При цьому центральне місце в концепції регіонального ціноутворення на сільськогосподарську продукцію належить рентному атрактору (лат. attraction, англ. attract – приваблювати, притягати) – тобто це елемент, функція ціноутворення, що полягає в утворенні специфічних форм земельної ренти та формалізації її впливу у процесі ціноутворення в сільському господарстві. Головним результатом його прояву є регіоналізація ціноутворення, встановлення територіальної диференціації цін на сільськогосподарську продукцію та ціновий перерозподіл доходів агровиробників на основі рентного фактору у типах суспільств, представлених власністю на землю.

Ілюстрацією є той факт, що в будь-якому суспільному виробництві праця не єдине джерело створюваного нею уречевленого багатства. Джерелом речових благ є також земля. Стихийний прояв рентного атрактора властивий для систем ціноутворення та відповідним їм типам суспільного розвитку, де є відносини власності. Наприклад, якщо абсолютна рента в умовах планово-центральної (соціалістичної) системи господарювання була ліквідована, то земельна рента мала диференційну (різницеву) форму [3, с. 349]. Феодальному способу виробництва були властиві три специфічні форми ренти – відробна (панщина), продуктова, грошова, а для капіталістичного – диференційна, абсолютна та монополна [4, с. 41].

Тому справедливим є зауваження, що обґрунтований в планово-центральної системі в якості основи регіонального ціноутворення принцип зональної диференціації цін на сільськогосподарську продукцію, в більшій мірі відповідає стихійному, а не плановому ціноутворенню, оскільки ринковий механізм регіонального ціноутворення стихійно визначає «зону» приблизно однаковою ціною на певну сільськогосподарську продукцію, ігноруючи об'єктивні індивідуальні відмінності у рівні виробничих витрат товаровиробників, розміщених в даній зоні [5, с. 62].

Методологічною основою пропонованого концептуального підходу до побудови системи регіонального ціноутворення на сільськогосподарську продукцію є базове положення про те, що виробництво однієї ж і тієї споживної вартості в різних природно-економічних умовах супроводжується різними витратами і, таким чином, має безпосереднє відношення до процесу ціноутворення в сільському господарстві.

Порівняльна оцінка природно-економічних умов виробництва характеризується суттєвими відмінностями. Різноманіття природно-ресурсних умов об'єктивне, порівняно стійке і вимагає обов'язкового врахування при визначенні зв'язку між регіональними витратами на виробництво сільськогосподарської продукції та співвідношенням попиту і пропозиції. Наукове обґрунтування, визначення регіональних цін на сільськогосподарську продукцію передбачає регулювання через ціновий механізм рентних відносин між власниками землі, сільськогосподарськими товаровиробниками і державою, а також певною мірою й вирівнювання економічних умов господарювання в регіональному розрізі з метою подолання асиметрії територіального розвитку, негативним наслідком якого є виникнення не лише окремих регіональних диспропорцій аграрного виробництва, а й цілих депресивних регіонів, що зумовлено просторовою поляризацією територіальних відтворювальних систем, порушенням міжрегіональної еквівалентності обміну тощо. Таким чином, механізм регіонального ціноутворення перетворюється на пріоритетний інструмент модернізації та гармонізації економічного розвитку регіонів, орієнтований на збалансоване і повномасштабне використання їх ресурсного потенціалу.

Оскільки регіональна ринкова ціна товару залежить від його вартості (ціни виробництва), пропонуємо за основу регіональної ціни прийняти гуртову ціну на сільськогосподарську продукцію в регіоні. Вказану залежність між регіональною вартістю і ціною з врахуванням співвідношення попиту та пропозиції на аграрному ринку регіону можна визначити за формулою:

$$PЦ = PВ/ВГ \times (Pп/Pр) \epsilon \quad (1)$$

де PЦ – регіональна ціна на сільськогосподарську продукцію; PВ – регіональна вартість сільськогосподарської продукції; ВГ – вартість грошової одиниці; співвідношення «попит-пропозиція» (за рівноважної умови Pп/Pр дорівнює 1); ϵ – коефіцієнт еластичності (вказує на скільки відсотків зміниться ціна зі зміною на один відсоток співвідношення «попит-пропозиція»).

Слід зауважити, що значна частина сільськогосподарських ресурсів, що використовуються у виробництві, одержує так звану нульову вартісну оцінку, тому що вони не приносять власникам ніякого доходу. У такому випадку вони не враховуються в процесі регіонального ціноутворення, а отриманий у виробництві сільськогосподарської продукції прибуток вважається прибутком на основний капітал. За такого ситуативного збігу регіональне ціноутворення перехреснується з галузевим. Це має місце також тоді, коли виробництво сільськогосподарської продукції субсидується державою. Рента дорівнює нулю, або має негативне значення,

якщо різниця між валовим випуском й повними регіональними витратами виробництва містить лише «нормальний прибуток» на основний капітал, який використовується у сільськогосподарському виробництві регіону. Зв'язок між нормативними параметрами витрат і ціноутворення в регіоні ми дослідимо нижче.

Методологічну і методичну складність у визначенні розрахункової регіональної ціни становить поділ доданої вартості (чистого прибутку) на окремі складові, кожен з яких можна віднести до певного виду активів.

Методика, розроблена науковцями РВПС НАН України [6], передбачає представлення ціни як суми елементів витрат і доходів у формулі:

$$p = c + v + m + r \quad (2)$$

Формально ціна продукції сільського господарства (p) розпадається на складові вартості, зокрема: первинних матеріальних ресурсів (c); вартості робочої сили (v); підприємницького прибутку на капітал (m); орендної плати або доходів рентного походження (r). Модифікуючи рівняння, отримаємо, що у нашому випадку рента входить до рівноважної регіональної ціни пропозиції/попиту специфічним чином, зокрема первинні матеріальні витрати є функцією застосування до посівних площ і поголів'я, а рента – до регіонального ринку:

$$pY = (c + v + m) S + rY \quad (3)$$

Сільськогосподарська земельна рента як генератор вартості продукції повинна бути її складовою з урахуванням рівня ринкової ціни (p), обсягів регіонального ринку (Y) і ресурсів (S).

Поняття генерації регіональної ціни тотожне марксистському поняттю формування вартості. Якщо припустити, що регіональний ринок у стані автаркії є ознакою відносно сталою, але деякою функцією продуктивності ресурсів (урожайності сільськогосподарських культур або продуктивності худоби), то рівняння 3.3 матиме наступний вигляд:

$$rY = pY - (c + v + m) S \quad (4)$$

У цьому випадку диференційна рента не формує вартість продукції (не є частиною вартості), а є лише залишковою часткою ціни продажу на тих регіональних ринках, де ціни виробництва і транспортні витрати продукції до ринку є меншими.

Окремо розглянемо випадок з утворенням абсолютної ренти. Вважається, що приватна власність на землю обумовлює абсолютну ренту, а введення державної власності, усупільнення землі, її ліквідація. У цьому випадку вартість сільськогосподарських продуктів є генератором не продукту, а витрат:

$$pY = (c + v + m + r) S \quad (5)$$

Виручка від продажу продукції (pY) розподіляється за наступними напрямками: на відшкодування первинних матеріальних витрат (c) у розрахунку на обсяг ресурсів (S), наприклад, посівних площ або кількості продуктивної худоби (cS); матеріальні витрати й оплату праці з відрахуваннями утворюють вартість первинних матеріальних ресурсів і праці ($c + v$) S ; ринкова вартість продукції сільського господарства базується на показниках ціни виробництва ($c + v + m$) S з урахуванням прибутку на капітал; регіональна ринкова ціна пропозиції і попиту за ресурсно-природним визначенням повинна містити ренту ($c + v + m + r$) S з урахуванням її монопольної складової [7, с. 246].

Таким чином, диференційну складову вартості продукції сільського господарства на регіональному сільськогосподарському ринку можна оцінити для сільськогосподарських виробників, господарств товарного типу. Модифікуючи формулу 2 у відповідності до законів регіональної вартості та цін, пропонуємо для регіону із неоднаковими внутрішньорегіональними природно-економічними умовами виробництва регіональну ціну на сільськогосподарську продукцію визначати за такою формулою:

$$PЦв = Bв + P' Зп + P''Ka + R \quad (6)$$

де $Bв$ – сукупні регіональні виробничі витрати (грн.); P' – норма чистого доходу, що включається в ціну пропорційно затрат необхідної праці на рівні її регіональної ринкової ефективності; $Зп$ – регіональні затрати необхідної праці (оплата праці); P'' – коефіцієнт диференціації питомої капіталоємності; Ka – загальний обсяг авансованого капіталу (грн.); R – диференційна рента в сільськогосподарському виробництві (грн.).

Таким чином, методичний підхід до розробки концепції регіонального ціноутворення на сільськогосподарську продукцію включає: 1) оцінку суми цінового покриття одиниці площі під окремими культурами, що є добуток ціни на урожайність; 2) оцінку вартості первинних матеріальних витрат на одиницю площі; 3) оцінку виокремленого фактичного прибутку з розрахунку на одиницю площі у виручці від продажу продукції на ринку; 4) оцінку суми ренти для кожного посіву на одиницю площі як різниці питомих витрат і покриття виручкою; 5) оцінку середньої суми ренти з одиниці площі як середньозваженої за показниками структури посівів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За сучасного рівня розвитку економічних відносин формування механізму регіонального ціноутворення на сільськогосподарську продукцію у форматі ринково-планового підходу є затребуваним в економічному та суспільному аспектах, оскільки в найбільшій мірі фокусує інтереси виробників, споживачів та держави. На нашу думку, це стає можливим завдяки: розрахунку міжрегіональної еквівалентної ціни на сільськогосподарську продукцію і, відповідно, розподілу доданої вартості згідно критерію частки регіональних виробничих витрат у кінцевій ціні продукції; створення з участю держави регіональних фондів (продовольчих, резервних, експортних), що забезпечуватиме досягнення рівноважної ринкової ціни; використання землі в якості об'єкта орендних відносин.

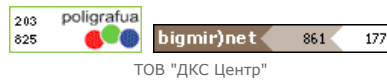
Література.

1. Економічна енциклопедія: [у 3 т. / за ред. С.В. Мочерного та ін.]. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – Т.3. – 952 с.
2. Золотухин О.И. Ценообразование / О.И. Золотухин. – СПб: СПбУАП, 2012. – 112 с.
3. Струмилин С.Г. Избранные произведения в пяти томах. На плановом фронте / С.Г. Струмилин. – М.: Изд-во «Наука», 1964. – Т. 2. – 444 с.
4. Козодоев И.И. Земельная рента при капитализме / И.И. Козодоев. – М.: Изд-во соц.-эконом. литературы, 1958. – 158 с.
5. Кручок С.И. Ценовой механизм и распределительные отношения в АПК / С.И. Кручок. – К.: Изд-во УСХА, 1991. – 184 с.
6. Лисецький А.С. Сільськогосподарська рента: теорія і практика / А.С. Лисецький // Економіка України. – 2003. – № 10. – С. 37-46.
7. Рентні відносини в системі модернізації національної економіки / За ред. Б.М. Данилишина. – К.: РВПС України НАН України, 2007. – 518 с.

References.

1. Mochernyj, S.V. (2002), Ekonomichna entsyklopediia [Economic encyclopedia], Volume 3, Vydavnychyj tsentr "Akademiia", Kyiv, Ukraine.
2. Zolotuhin, O.I. (2012), Cenoobrazovanie [Price formation], SPbUAP, Sankt Petersburg, Russia.
3. Strumilin, S.G. (1964), Izbrannye proizvedeniya v pjati tomah. Na planovom fronte [Select works are in five volumes. On the planned front], Volume 2, Izd-vo "Nauka", Moscow, Russia.
4. Kozodoev, I.I. (1958), Zemel'naja renta pri kapitalizme [Land rent under capitalism], Izd-vo soc.-jekonom. literatury, Moscow, Soviet Union.
5. Kruchok, S.I. (1991), Cenovoj mehanizm i raspredelitel'nye otnosheniya v APK [A price mechanism and distributive relations are in agroindustrial complex], Izd-vo USHA, Moscow, Soviet Union.
6. Lysets'kyj, A.S. (2003), "Agricultural rent: theory and practice", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 10, pp. 37-46.
7. Danylyshyn B.M. (2007), Rentni vidnosyny v systemi modernizatsii natsional'noi ekonomiky [The rent relations are in the system of modernisation of national economy], RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2016 р.

ТОВ "ДКС Центр"